

ความหมายและบทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์
ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ¹
Significance and Ritual Functions of Ramakien Characters Worship
in Bang Pla Community, Amphoe Bang Phli, Samut Prakan Province¹

รัตนพล ชื่นคำ², ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์³, สุกัญญา สุขฉายา⁴
Rattanaphon Chuenka², Panupong Udomsilp³, Sukanya Sujachaya⁴

Received: April 1, 2021

Revised: June 24, 2021

Accepted: July 29, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาความหมายและบทบาทของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วง พ.ศ. 2562-2564 วิเคราะห์และตีความข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนบางปลานับถือตัวละครพระรามและพระลักษมณ์จากเรื่องรามเกียรติ์ในฐานะตัวละครศักดิ์สิทธิ์ที่เป็น “ผีอารักษ์” ของชุมชน โดยมีเจว็ดไม้ตะเคียนคู่เป็นสัญลักษณ์และมีความสำคัญในระดับสูงกว่าผีอารักษ์อื่น ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่ามีการนับถือตัวละครแม่สีดา แม่เบญจกาย พ่อสุครีพ พ่อหนุมาน และพ่อชมพูพาน ในฐานะบริวารของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์อีกด้วย ทุกคนในชุมชนจะร่วมกันจัดประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ในวันที่ 15-16 เมษายน แบ่งได้เป็น 3 พิธีย่อย คือ พิธีบวงสรวง พิธีแห่เจว็ด และพิธีเจริญ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาบัตรเรื่อง “พิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในสังคมไทย” หลักสูตรศิลปศาสตร ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564 (This research article is a part of the author’s dissertation entitled “Worship of Characters from Ramekien in Thai Society”, Doctor of Arts Program in Thai Language, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University. This research and innovation activity is funded by National Research Council of Thailand (NRCT), Fiscal Year 2021.

² นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (D.A. Student, Doctor of Arts Program in Thai Language, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University E-mail: rattanaphon.chuenka @g.swu.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (Assistant Professor, Thai Language Program, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University) E-mail: panupong@g.swu.ac.th

⁴ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ภาควิชาศิลปกรรมสาขาศิลปกรรม สาขาวิชาวรรณกรรมพื้นบ้าน ราชบัณฑิตยสภา (Professor Emeritus, the Associate member of Fine Arts Institute in Folk Literature field, The Royal Society) E-mail: maemee50@gmail.com

พระพุทธรูป สื่อบอกความหมายถึงการบวงสรวงเจ้าพ่อเจ้าแม่และเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ออกแห่แทนเพื่อปกปักรักษาคนในชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนถึงการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิม เรื่องการนับถือผี ความเชื่อในคติพราหมณ์และพุทธศาสนาในพื้นที่ มีบทบาททั้งในระดับบุคคล ได้แก่ เรื่องการประกอบอาชีพ การรักษาโรค การให้โชคกลาง และความเป็นสิริมงคล และในระดับชุมชนที่ช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน เป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชน ตลอดจนสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน

คำสำคัญ: รามเกียรติ์, ผีอารักษ์, พิธีกรรมการนับถือผีอารักษ์, ชุมชนบางปลา จังหวัดสมุทรปราการ

Abstract

This article purpose is to apply folklore methodologies to examine significance and ritual functions of Ramakien Characters Worship in Bang Pla Community, Amphoe Bang Phli, Samut Prakan Province from fieldwork documents gathered during 2019-2021. It is revealed from the study that members of Bang Pla Community worship “Phra Ram” and “Phra Lak”, the main protagonists of Ramakien, as “their highest-leveled guardian spirits”, which are symbolized by two sacred iconic plates (so-called chawet in Thai) made of iron wood. Other characters: Mae Sita, Mae Benyakai, Pho Sukhrip, Pho Hanuman and Pho Chomphuphan are worshipped as the attendants of Phra Ram and Phra Lak, as well. Yearly, the sacred-plate procession ceremony, which is composed of three ritual processes: worshipping ritual, iconic-plate procession and Buddhist chanting ritual, is held on 15th - 16th of April by cooperation of all members in order to beg the spirits for protecting people in the community. The annual ceremony does not only show the integration between animism, Hinduism and Buddhism existing in Bang Pla Community but also consists of 1) individual function: to support people’s spiritual needs for earning their livings, physical healing and being wealthy with auspiciousness and 2) communal functions: to protect people in the community, to be spiritual anchor, to encourage all and to reinforce people’s harmony.

Keywords: Ramakien, Guardian spirits, Guardian-spirit worship, Bang Pla Community, Samut Prakan Province

บทนำ

ตำบลบางปลาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ มีเนื้อที่ประมาณ 33,360 ไร่ ประกอบด้วย 15 หมู่บ้าน ปัจจุบันเขตตอนเหนือเป็นเขตชุมชนเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไป มีโรงงานอุตสาหกรรม บ้านจัดสรรและอาคารพาณิชย์ เขตตอนใต้เป็นเขตเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง และทำสวนผลไม้

เดิมตำบลบางปลาหรือเกาะบางปลา มีชื่อว่า “บางลาว” เป็นชุมชนเล็ก ๆ อยู่ติดชายทะเล ตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกลุ่มประมาณ 50 หลังคาเรือน มีสภาพเป็นพื้นที่ดอน มีลำคลองเล็ก ๆ คดเคี้ยวผ่านกลางชุมชน พื้นที่อยู่ระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม มีคลองใหญ่คือคลองบางลาว (ปัจจุบันคือคลองบางปลา) ตัดผ่าน ทางทิศใต้ของเกาะเดิมเป็นป่าชายเลนเต็มไปด้วยต้นแสม ต้นโกงกาง และมีสัตว์อาศัยอยู่หลายชนิด เช่น ลิงแสม เสือ ปลาหลายชนิด คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพตัดไม้โกงกางไม้แสม นำมาทำฟืนโดยตัดเป็นท่อนบรรทุกเรือล่องขึ้นไปขายในพระนคร เมืองมื่น (ปัจจุบันคือมื่นบุรี) และสวนบน (ปัจจุบันคือคลองบางกอกน้อย) โดยจะซื้อข้าวสาร อาหารแห้ง ผัก ผลไม้ของกินของใช้อื่น ๆ กลับมาบ้าน มีเรื่องเล่าสืบมาว่าในฤดูน้ำลดทุกปีจะมีชาวลาวจากภาคอีสานเดินทางมาจับปลาและนำไปทำปลาร้าสะสมไว้ เมื่อได้พอต้องการแล้วก็จะนำกลับไปบ้าน ด้านทิศเหนือของชุมชนเป็นทุ่งหญ้าจรตริมคลองสำโรง เป็นที่ตั้งของชุมชนผู้นับถือศาสนาอิสลามเรียกว่า “สุเหร่าบางลาว” และแหล่งชุมชนปากคลองบางกะสี เรียกว่า “สุเหร่าบางกะสี” ที่ผู้คนย้ายถิ่นฐานมาจากพระนครและเมืองมื่น

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ (ที่มา: เว็บไซต์สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ)

เดิมสภาพพื้นที่ในฤดูน้ำหลากในเดือน 11 และเดือน 12 น้ำจะท่วมเหลืออยู่เฉพาะเกาะบางลาว ซึ่งเป็นที่ดอนเท่านั้น ต่อมามีการตัดถนนสุขุมวิท ราว พ.ศ. 2495 ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนไป ถนนสุขุมวิทเป็นเหมือนเขื่อนกั้นทำให้พื้นที่ตำบลบางลาวเปลี่ยนเป็นพื้นที่น้ำจืด ป่าชายเลนหมดสภาพไป ชาวบ้านจึงปรับพื้นที่ทำนาและปลูกพืชผล หลังจากนั้นได้มีการทำบ่อเลี้ยงปลา ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น ชาวบ้านจึงเปลี่ยนมาขายเป็นบ่อและประกอบอาชีพเลี้ยงปลาและสัตว์น้ำมาจนถึงทุกวันนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา, 2563: 1-2)

สุตารา สุจฉายา (2556: 22-23) ได้ค้นคว้าข้อมูลประวัติการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนบางปลาสรุปได้เป็น 3 ข้อสันนิษฐาน ดังนี้

ข้อสันนิษฐานแรก เล่าว่าบางปลาเป็นชุมชนเก่าแก่มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ผู้คนที่เข้ามาตั้งรกรากเป็นคนลาวอพยพจากเวียงจันทน์ มาตั้งบ้านเรือนบนที่สูง น้ำท่วมไม่ถึง เรียกกันว่า บ้าน

บางลาว หรือเกาะบางลาว และสร้างวัดบางลาวขึ้น ปัจจุบันคือวัดราษฎร์บูรณะ

ข้อสันนิษฐานที่ 2 เล่าว่าคนที่มาตั้งรกรากไม่อาจจะใช้คนลาว เพราะจากการสืบค้นตระกูลเก่าแก่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากพระนคร เพื่อมาหักร้างถางพงบุกเบิกพื้นที่สร้างเมืองปราการ เหตุที่ชื่อว่าบางลาว เพราะผู้สร้างวัดคือหลวงพอลาว เล่ากันว่าท่านมาจากภาคใต้ แต่บางคนที่ว่ามาจากภาคอีสาน ท่านมาร่วมกับชาวบ้านสร้างวัดราษฎร์บูรณะ แล้วเรียกชื่อวัดตามชื่อหลวงพอลาววัดบางลาว เลยเรียกชื่อตำบลว่าตำบลบางลาวไปด้วย

ข้อสันนิษฐานที่ 3 เมื่อตรวจสอบแผนที่เก่าเมืองสมุทรปราการ (อย่างน้อยหลัง พ.ศ. 2494 เพราะระบุเส้นถนนสุขุมวิทชัดเจน) ปรากฏว่าแผนที่ระบุชื่อคลองบางปลาว่า *คลองบางเลา* และเมื่อไถ่ลอกปกเก่าว่าไทย กลับเรียกคลองบางปลาว่าเลา ไถ่ ๆ กันนั้นก็มีชื่อคลองบางคา บริเวณนี้ในอดีตชุกชุมด้วยป่าหญ้าคาและต้นเลา อันกลายเป็นที่มาของชื่อบ้านนามเมือง แล้วเพี้ยนมาเป็นบางลาว

สุตรา สุฉฉายา (2556: 23-24) ยังได้วิเคราะห์ด้วยว่า “เป็นไปได้ว่าผู้คนที่มาตั้งรกรากบริเวณนี้มีทั้งชาวลาวเวียงจันทน์ที่โยกย้ายมาจากคลองมหาหงษ์ (บ้านลาว) เนื่องจากมีคลองเชื่อมต่อกันได้ ขณะเดียวกัน บริเวณที่คลอง บางปลาเชื่อมกับคลองลำโรง ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมโบราณที่ใช้สัญจรออกทะเลและติดต่อหัวเมืองตะวันออกก็มาตั้งแต่ต้นสมัยอยุธยาแล้ว การอพยพเข้ามาบุกเบิกทำมาหากินของคนหลายกลุ่มคงมีมานาน ดังปรากฏตระกูลเก่าแก่ที่มาตั้งรกรากแต่เดิม 15 ตระกูลด้วยกัน”

สำหรับเหตุที่เปลี่ยนชื่อเรียกตำบลบางลาวเป็นตำบลบางปลา กล่าวตรงกันว่า เนื่องจากมีการประกวดแก่งที่อำเภอบางพลี ชาวลาวบางลาวได้แก่งปลาหลายชนิดรวมทั้งแก่งปลาหม่อไปร่วมประกวด แก่งที่เข้าไปประกวดมีรสชาติอร่อยมากเป็นที่กล่าวขาน จึงเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลบางปลานับแต่นั้นมา (องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา, 2563: 1)

ชุมชนบางปลา มีประเพณีสำคัญในท้องถิ่น 3 ประเพณี คือ ประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อเสือ และประเพณีแห่กฐินทางน้ำ นอกจากนี้ยังมีคณะละครชาตรีและบ้านป่าพายุหลายคณะ เป็นเครื่องยืนยันว่าชุมชนบางปลาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดสมุทรปราการ

ผู้วิจัยพบว่าที่ชุมชนบางปลายังคงสืบทอดประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์อยู่ในปัจจุบัน จึงสนใจศึกษาว่าเหตุใดชุมชนแห่งนี้จึงมีความเชื่อถือศรัทธาในเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเรื่องรามเกียรติ์หรือไม่ อย่างไร และประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์มีความหมายและบทบาทอย่างไรต่อคนในชุมชน บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาความหมายและบทบาทของประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ในฐานะพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วง พ.ศ. 2562-2564 วิเคราะห์และตีความข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยทางคดีชนวิทยา

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากวรรณกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาเรื่อง *แห่เจว็ด (ฉี่เทียนต้าเล้ง)* : ลิงในวรรณกรรมที่กลายเป็นเทพเจ้า ของจรีสศรี จิรภาส (2547) พบว่า แห่เจว็ด ตัวละครหนึ่งในไซอิ๋ว

ในปัจจุบันกลายเป็น “สัตว์เทพ” ที่เสมือนมีตัวตนดำรงอยู่ในโลกความเป็นจริงและเป็นທີ່เคารพบูชาของกลุ่มคนหลากหลาย โดยเฉพาะทางใต้ของประเทศจีน ซึ่งมีคติการบูชาลึงมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันความเชื่อถือและความศรัทธาได้แพร่ขยายมาสู่ดินแดนอื่นจากที่ชาวจีนแผ่นดินใหญ่ไปตั้งรกรากในที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ฮ่องกง ไต้หวัน สิงคโปร์ มาเลเซีย และไทย การศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางความคิดของชาวบ้านและยังแสดงถึงความศรัทธาและความแพร่หลายของเจ้าพ่อเห้งเจียในเมืองไทยอีกด้วย

การศึกษาเรื่อง *คติชนเกี่ยวกับขุนแผนในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสุพรรณบุรี* ของ พัทธนิยา บุณนาค (2555) พบว่า ในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสุพรรณบุรีมีการนับถือขุนแผนในฐานะวีรบุรุษท้องถิ่น จากการสร้างรูปเคารพขุนแผนและรูปเคารพตัวละครอื่น ๆ จากเสภาเรื่องขุนช้าง-ขุนแผนไว้สักการะในท้องถิ่น ทั้งยังมีการฟื้นฟูและสร้างข้อมูลคติชนประเภทต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าขุนแผนเคยมีตัวตนอยู่จริง โดยจังหวัดกาญจนบุรีเน้นช่วงชีวิตของขุนแผนตอนเป็นทหารและผู้ปกครองเมือง ภาพของขุนแผนจึงเป็นนักรบฝีมือดี มีวิชาความรู้แตกฉานทางการรบและทางไสยเวทวิทยา และเป็นเจ้าเมืองผู้กล้าหาญจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง เมื่อเสียชีวิตไปแล้ว ดวงวิญญาณยังคงสถิตอยู่ในพื้นที่เมืองกาญจนบุรีเพื่อคอยดูแลปกป้องคุ้มครองลูกหลานซึ่งเป็นคนท้องถิ่น ส่วนในจังหวัดสุพรรณบุรีเน้นช่วงชีวิตของขุนแผนตอนบวชเรียน ภาพของขุนแผนจึงเป็นนักรบผู้กล้าหาญ ฝีมือดี มี “วิชาการ” เชี่ยวชาญและแตกฉาน สามารถนำความรู้ไปรับราชการเป็นทหาร จนสร้างชื่อเสียงให้แก่ตนเองและเป็นທີ່เคารพนับถือ

และกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ ได้แก่ การศึกษาเรื่อง *Hanuman: The Power-Dispensing Monkey in North Indian* ของ Leonard T. Wolcott (1978) แสดงให้เห็นถึงคติการนับถือหนุมานในฐานะเทพเจ้าของกลุ่มผู้พูดภาษาโกซบุรี ในดินแดนแถบตะวันตกของรัฐพิหารและแถบตะวันออกของรัฐอุตตรประเทศในประเทศอินเดีย โดยนับถือหนุมานในฐานะผู้เป็นต้นแบบด้านความกล้าหาญและพลกำลัง สัมพันธ์กับตำนานท้องถิ่นและวรรณกรรมรามายณะ การศึกษาพบว่ามีศาลหนุมานเป็นจำนวนมากและปรากฏรูปเคารพภายในศาล นอกจากนั้นยังปรากฏรูปเคารพหนุมานร่วมกับพระรามและพระแม่สีดา ผู้ที่นับถือเทพหนุมานส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย มักสวดอ้อนวอนขอเรื่องความปลอดภัยและความเป็นอยู่ในชีวิต ขณะที่ผู้หญิงมักขอให้ช่วยขจัดปัดเป่าความแห้งแล้งของพื้นที่ ผลการศึกษายังได้กล่าวถึงเครื่องบูชาหนุมานว่ามีทั้งเมล็ดพันธุ์พืช ดอกไม้ และขนมหวาน ในขั้นตอนการบูชาจะมีการกล่าวบทสรรเสริญความงามและความกล้าหาญของเทพหนุมาน

การศึกษาเรื่อง *Borders Crossed: Vibhishana in the Ramayana and Beyond* ของ Sree Padma (2019) ศึกษาปัจจัยสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ทำให้ตัวละครวิภิชณะกลายเป็นเทพเจ้า ผ่านวรรณกรรม ศิลปะ และการนับถือบูชาที่วัด โดยเฉพาะที่วัดเกตาณียารามหาวิหาร ปัจจุบันมีลัทธิพิธีบูชาวิภิชณะ (Vibhishana Cult) การนับถือวิภิชณะในปัจจุบันอยู่ภายใต้จักรวาลวิทยาพุทธศาสนาสิงหลและมีความสืบเนื่องสัมพันธ์กับลัทธิพิธีบูชาราวณะ (Ravana Cult) ตัวละครวิภิชณะได้กลายเป็นอารักษ์เมืองศรีลังกา กลุ่มผู้นับถือเคารพบูชาในฐานะอารักษ์กษัตริย์ผู้เป็นยักษ์หรือราชาสหพื้นเมือง ผู้ปกครองเกาะศรีลังกา และ

กลายเป็นหนึ่งในสี่ของเทพผู้ปกป้องรักษาเกาะศรีลังกาและพระพุทธศาสนา ในวัฒนธรรมพุทธศาสนาสิงหลยังมีความเชื่ออีกว่าวิษณะในฐานะเทพอารักษ์เป็นผู้ปกป้องชาวเมืองจากปีศาจ ผู้เป็นสาเหตุของโรคภัยและความโชคร้าย ผู้ที่บูชาจะได้รับการบันดาลความสำเร็จในด้านครอบครัว สุขภาพ โชคลาภ และชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งยังมีคติการนับถือในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์องค์หนึ่งซึ่งดำรงอยู่เพื่อคุ้มครองธรรมะของพระพุทธเจ้าและพุทธศาสนาอีกด้วย

การศึกษาเรื่อง *The Ritualizing of the Martial and Benevolent Side of Ravana in Two Annual Rituals at the Sri Devram Maha Vihara in Pannipitiya, Sri Lanka* ของ Deborah de Koning (2018) ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับตัวละครราวณะที่แตกต่างกัน 2 แนวความคิด คือ ราวณะในฐานะกษัตริย์นักรบและในฐานะผู้บำบัตร์รักษาโรค ที่มหาวิทยาลัยศรีเวรัม ประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาสิงหล ราวณะกลายเป็นวัตถุแห่งการบูชา มีการสร้างรูปเคารพภายในศาลศักดิ์สิทธิ์ มีพิธีกรรมบูชาประจำปี 2 พิธี ได้แก่ พิธี maha Ravana nanumura mangalyaya เป็นพิธีขนาดเล็กเพื่อแสดงออกถึงความมีเมตตาและบทบาทในการบำบัตร์รักษาโรคของราวณะ และพิธี maha Ravana perahero นำเสนอภาพราวณะถือดาบเป็นอาวุธ ในพิธีมีการใช้สีแดงและการวางตำแหน่งรูปเคารพบนหลังช้างเพื่อหนุนเสริมภาพราวณะในฐานะกษัตริย์นักรบ พิธีกรรมทั้งสองได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์ (inventing rite) มีการถ่ายทอดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในวงกว้าง เพื่อตอบสนองบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นการเชิดชูอารยธรรมโบราณในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึกชาตินิยมและเน้นย้ำบทบาทความสำคัญของพุทธศาสนาสิงหลในประเทศศรีลังกายุคหลังสงคราม

ผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่พบร่วมกันจากงานวิจัยที่ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากวรรณกรรมคือ “ความศักดิ์สิทธิ์ของตัวละคร” เกิดจากพลังความสามารถหรืออิทธิฤทธิ์ของตัวละคร ไม่ว่าจะป็นลิง ยักษ์ หรือมนุษย์ นำไปสู่ความคาดหวังให้พลังความสามารถหรืออิทธิฤทธิ์ของตัวละครเหล่านั้นสามารถอำนวยความสะดวก ความสำเร็จ และเป็นความอยู่ที่ดีแก่ผู้ที่นับถือบูชาได้ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางแก่ผู้วิจัยในการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ในชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 3 หัวข้อ คือ 1. ประวัติและความเป็นมาของศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ 2. สัญลักษณ์และความหมายในประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ และ 3. บทบาทของประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

ประวัติและความเป็นมาของศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ตั้งอยู่ภายในวัดราษฎร์บูรณะ หรือวัดบางปลา หมู่ 2 ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อ พ.ศ. 2424 ชาวบ้านบางลาว (บางปลา) ได้ขุดดินขึ้นมาเพื่อสร้างวัด ขณะที่ขุดได้พบท่อนไม้ตะเคียน เป็นไม้เก่าแก่มียุหลายร้อยปี จำนวน 2 ท่อน จึงนำมาฝังไว้ที่โคนต้นสมเใหญ่ริมคลองบางลาว ชาวบ้านที่พายเรือผ่านไปมาพบเห็นก็จะยกมือไหว้และบนบานขอพรต่างๆ ซึ่งชาวบ้านก็มักจะประสบความสำเร็จตามที่ขอ จึงเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นที่เคารพนับถือ ชาวบ้านทุกคนเรียกท่อนไม้ศักดิ์สิทธิ์นั้นว่า เจว็ด

ภาพที่ 2 ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์หลังเก่า
(ที่มา: เอกสารฐานข้อมูลศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางปลา, 2563)

ต่อมามีผู้เข้าทรง ชาวบ้านจึงถามว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ในท่อนไม้คือใคร ก็ได้รับคำตอบว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นคือ “เจ้าพ่อพระราม เจ้าพ่อพระลักษมณ์” ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อประจักษ์แก่ชาวบ้านบางลาว (บางปลา) และชาวบ้านต่างถิ่น จึงมีผู้สร้างศาลถวาย ชาวบ้านบางปลาเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์”

ภาพที่ 3 เจริดไม้ดำนซ้าย 2 องค์ เป็นสัญลักษณ์แทนเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

ศรีเพ็ญ ประดิษฐ์ (สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2563) ชาวบ้านบางปลาเล่าว่า “คนสมัยก่อนไม่มีเงินซื้อพระพุทธรูปมาบูชา ส่วนใหญ่ขุดเจอไม้ หรือเห็นไม้ลอยมาตามแม่น้ำ ก็มักนำขึ้นกราบไหว้ เพราะเชื่อว่ามิเทพยดาอารักษ์สิงสถิตอยู่ นานวันเข้าก็ปิดทอง ผูกผ้า ในบางปลาจึงเห็นมีเจริญ

อยู่หลายองค์”

สุชาติา มิกลีนหอม (สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2563) ชาวบ้านบางปลาผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ปัจจุบันเล่าว่า “เนื่องจากชาวบางปลาในอดีตนิยมทำอาชีพหาปลาและขายปลา เมื่อสัญจรไปมาทางน้ำ จะเวียนน้ำบริเวณหน้าศาลมาประพรมบนเรือ เชื่อว่าจะทำให้หาปลาและขายปลาได้มากเป็นพิเศษ”

ในวันที่ 15 เมษายนของทุกปี ชาวบ้านจะทำพิธีรดน้ำเจว็ด ในอดีตมีเจว็ดอยู่ที่ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ และศาลเจ้าพ่อเสือ โดยอัญเชิญเจว็ดทั้งหมดแห่ไปรอบเกาะบางปลา เพื่อให้ชาวบ้านได้รดน้ำ ชาวบ้านจะรดน้ำโดยเทจากด้านบนของเจว็ดแล้วใช้ขันรองน้ำที่ไหลลงมาเพื่อนำไปประพรมบ้านเรือน ถือเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว ปัจจุบันเนื่องจากมีคนอาศัยอยู่มากขึ้น จึงใช้วิธีรดน้ำแบบสรงน้ำพระ นอกจากการรดน้ำเจว็ดแล้ว ชาวบ้านบางคนยังจุดธูปและนำพวงมาลัยไปคล้องที่เจว็ดเพื่อบูชาสักการะอีกด้วย หลังจากแห่รอบเกาะบางปลาแล้วจะอัญเชิญเจว็ดกลับมาไว้ที่ศาลเพื่อให้ชาวบ้านได้ปิดทอง ในตอนกลางคืนมีมหรสพละคร ลิเก รุ่งเช้าของวันที่ 16 เมษายน ชาวบ้านจะทำบุญเลี้ยงพระและรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นชาวบ้านจะแสดงละครถวายตลอดวัน (สภากาชาดธรรมอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ, 2551: 185)

ภาพที่ 4-5 ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ในปัจจุบันและรูปเคารพเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ภายในศาล

ผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันมีเจว็ดไม้รวม 8 องค์ที่อยู่ภายในศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ได้แก่ เจว็ดพ่อพระราม เจว็ดพ่อพระลักษมณ์ เจว็ดแม่สีดา เจว็ดแม่เบญจกาย เจว็ดพ่อสุครีพ เจว็ดพ่อหนุมาน เจว็ดพ่อขมพู่พาน และเจว็ดพ่อแสน 7 องค์เป็นชื่อตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ที่กลายเป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์ นำสนใจว่าประวัติความเป็นมาแต่เดิมกล่าวถึงเพียงเจว็ดพ่อพระรามและพ่อพระลักษมณ์ ดังนั้นเจว็ดองค์อื่น ๆ เป็นการเชื่อมโยงชื่อให้สอดคล้องกับเจว็ดทั้งสององค์เป็นสำคัญ ทำให้ในชุมชนบางปลา มีเจว็ดทั้งตัวละครพระ ตัวละครนาง และตัวละครลิงที่มีที่มาจากรื่อง

รามเกียรติ์ ภายในศาล นอกจากเจวีตแล้ว ยังมีรูปเคารพเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ของเก่าและที่เพิ่งสร้างใหม่ใน พ.ศ. 2563 ด้วย ภายในศาลยังมีรูปปั้นหนุมานและมัจฉานูที่เชิงบันไดข้างศาล ในลักษณะเป็นบริวารของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์อีกด้วย

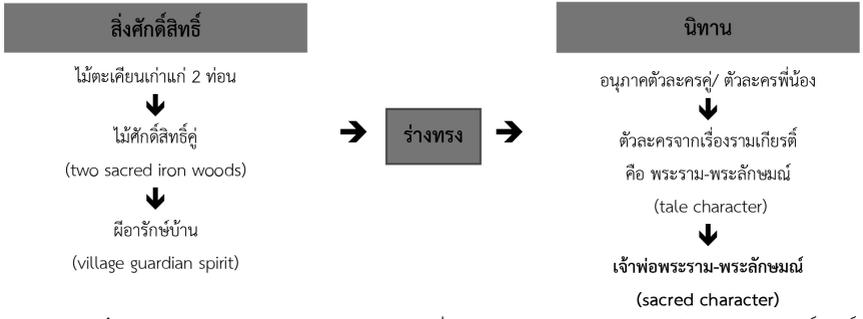

ภาพที่ 6 เจวีตไม้ 8 องค์ ที่อยู่ภายในศาล ได้แก่ พ่อพระราม พ่อพระลักษมณ์ พ่อหนุมาน พ่อสุครีพ แม่เบญจกาย (ท่อนไม้ที่อยู่กลางภาพ) แม่สีดา พ่อแสน และพ่อชมพูพาน (จากซ้ายไปขวา)

ภาพที่ 7-8 รูปปั้นหนุมานและมัจฉานูในฐานะบริวารของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

จากความคุ้นเคยกับชื่อตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ คือ พระรามและพระลักษมณ์ นำไปสู่การอธิบายความหมายของไม้ตะเคียนศักดิ์สิทธิ์เชื่อมโยงกับ “ผีอารักษ์บ้าน” และเชื่อมโยงไปสู่อนุภาคตัวละครคู่/ตัวละครพี่น้อง ทำให้ร่างทรงระบุว่าเจ้าพ่อที่สิงสถิตอยู่ในเจวีตไม้คู่นั้น คือ พระรามและพระลักษมณ์ ซึ่งเป็นชื่อตัวละครที่มีนัยยะสื่อถึง “ตัวละครศักดิ์สิทธิ์” จากนั้นทานที่เต็มไปด้วยเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า โดยอิงกับคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าผู้ปกป้องรักษาโลก ผู้วิจัยถอดรหัสวิถีคิดในการเปลี่ยนตัวละครจากนิทานให้เป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์ได้ดังนี้

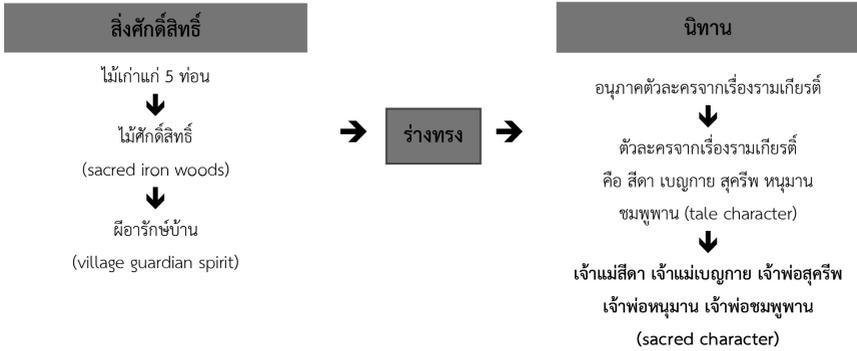

แผนภาพที่ 1 แสดงการถอดรหัสวิถีคิดในการเปลี่ยนตัวละครจากนิทานให้เป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษานุภาคทางคติชนวิทยาเป็นวิธีวิทยาสำคัญที่จะช่วยถอดรหัสวิถีคิดดังกล่าวได้ เนื่องจากอนุภาคตัวละครคู่/ตัวละครพี่น้อง พบในนิทานไทยไม่มาก จึงมีความพิเศษเป็นที่จดจำ ที่เป็นตัวละครชาย เช่น พระราม-พระลักษมณ์ ในรามเกียรติ์ หลวิชัย-คารี ในหลวิชัยคารี พระอภัยมณี-ศรีสุวรรณ ในพระอภัยมณี ที่เป็นตัวละครหญิง เช่น พระเพื่อน-พระแพง ในลิลิตพระลอ ยิ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับ “นัยยะความศักดิ์สิทธิ์” ของตัวละครและเนื้อเรื่องแล้ว พระราม-พระลักษมณ์เป็นตัวละครที่เข้ากันได้ดีกับสถานะและบทบาทของผีอารักษ์ผู้ปกป้องรักษาชุมชน

นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการเชื่อมโยงไปถึงบริวารของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์จากร่างทรง โดยสื่อสารว่าเป็นชื่อตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ ไม่ว่าจะเป็นนางสีดา เป็นแม่สีดา นางเบญจกาย เป็นแม่เบญจกาย อาจตีความได้ว่าเป็นอีกภาคหนึ่งของนางสีดา เพราะมีเหตุการณ์ตอนนางลอยที่นางเบญจกายปลอมแปลงเป็นนางสีดา สุครีพ เป็นพ่อสุครีพ หนุมาน เป็นพ่อหนุมาน และชมพูพาน เป็นพ่อชมพูพาน ทั้งหมดเป็นตัวละครพลลิงที่มีบทบาทสำคัญในกองทัพพระราม สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในด้านอิทธิฤทธิ์นั้นเห็นได้ชัดเจนจากตัวละครสุครีพและหนุมาน เนื่องจากสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ที่ตัวละครเหล่านี้เข้าต่อสู้กับยักษ์ในหลายศึกหลายตอน ขณะที่ชมพูพานเป็นตัวละครที่มีความรู้เรื่องยาและเป็นแพทย์ประจำกองทัพพระราม น่าสนใจว่าการสร้างตัวละครนี้เป็นเจ้าพ่อในชุมชนน่าจะมีความสัมพันธ์กับบทบาทการรักษาโรคของคนในชุมชนด้วย ตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ทั้ง 5 ที่เพิ่มขึ้นไม่ปรากฏร่องรอยว่ามีขึ้นในช่วงใด ชาวบ้านบางปลาเล่าว่ามีมานานแล้ว ร่างทรงเป็นผู้มาสื่อสารหลังจากคนในชุมชนนับถือบูชาเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์มาแต่เดิม สิ่งหนึ่งที่สะท้อนผ่านการรับรู้ของชาวบ้านคือ เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ที่คนในชุมชนนับถือนั้นมีที่มาจากเรื่องรามเกียรติ์อย่างแน่นอน เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับชื่อตัวละครบริวารที่เกิดขึ้นภายหลังนั่นเอง

ผู้วิจัยถอดรหัสวิถีคิดในการเปลี่ยนตัวละครบริวารจากนิทานให้เป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงการถอดรหัสวิธีคิดในการเปลี่ยนตัวละครบริวารจากนิทานให้เป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์

สัญลักษณ์และความหมายในประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

จากการศึกษาประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ของชุมชนบางปลาในฐานะพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์ พบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 พิธีย่อย คือ

1. พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน เริ่มขึ้นในช่วงปลายของวันที่ 15 เมษายน โดยหมอพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการบวงสรวงเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน มีเจว็ดไม้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์เจ้าพ่อเจ้าแม่ต่าง ๆ โดยผู้วิจัยพบว่า มีการตั้งเจว็ดไม้ 4 องค์ คือ เจว็ดพ่อพระราม พ่อพระลักษมณ์ แม่สีดา และพ่อแสน ไม้กึ่งกลางประจำพิธีและอยู่ในระดับสูงกว่าเจว็ดองค์อื่น ๆ แสดงถึงบทบาทและความสำคัญอย่างสูงในพิธี โดยพระราม พระลักษมณ์ และสีดา ถือว่าเป็นตัวละครที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในเรื่องรามเกียรติ์ ร่วมกับเจ้าพ่อแสน ซึ่งชาวบ้านบางปลาให้ความเชื่อถือและอธิบายว่าแสนในที่นี้หมายถึง แสนห้า เป็นเจ้าพ่อที่บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและเกิดความอุดมสมบูรณ์ เจว็ดไม้องค์อื่น ๆ ที่อยู่ด้านซ้ายและขวารวม 27 องค์ พบว่ามีทั้งที่ปรากฏชื่อ ได้แก่ เจว็ดพ่อฉัตรทอง พ่อลิ้นดำ พ่อหนุมาน พ่อชมพูพาน พ่อสุครีพ พ่อทองอินทร์ พ่อปิ่นเกล้า พ่อเสือ พ่อพญาน้อย พ่อศรีมงคล แม่เบญจกาย พ่อปู่พระครูเฒ่า และที่ไม่ปรากฏชื่อ ซึ่งตั้งรวมอยู่กับเจว็ดไม้ทั้ง 4 องค์ข้างต้น รวมเจว็ดทั้งสิ้น 31 องค์ (ในแต่ละปีจะมีการอัญเชิญเจว็ดจากที่ต่าง ๆ ในชุมชนมาร่วมในพิธีจำนวนไม่เท่ากัน เนื่องจากเจว็ดในชุมชนมีจำนวนมากและขึ้นอยู่กับความต้องการของชาวบ้านที่จะให้อัญเชิญมาร่วมในพิธีด้วย)

หมอพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี คือ นายธวัช ศรีเพ็ชร ชาวบ้านบางปลา ปัจจุบันอายุ 61 ปี รับสืบทอดแบบแผนการทำพิธีมาจากบิดา เริ่มจากการอ่านโองการบวงสรวง ถวายเครื่องบวงสรวงตามคติพราหมณ์ และลาเครื่องบวงสรวงตามลำดับ ในช่วงเวลาประมาณ 13.00 น.-14.00 น.

ภาพที่ 9 หมอพรพราหมณ์กำลังอ่านโองการประกอบพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

2. พิธีแห่เจวีตเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน เริ่มขึ้นในช่วงเวลา 14.29 น. ซึ่งเป็นฤกษ์เคลื่อนขบวนแห่ของวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2562 โดยจะแห่ไปรอบเกาะบางปลา ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร การจัดขบวนเรียงลำดับดังนี้ 1) ขบวนผู้ถือธงสีเขี้ยว (9 ผืน) สีเหลือง (9 ผืน) และธงชาติ (2 ผืน) รวม 20 ผืน 2) ขบวนรถประดิษฐานพระพุทธรูป 3) ขบวนผู้ถือเจวีต โดยมีเจวีตพระราม พระลักษมณ์ แม่สีดา อยู่ใน 3 ลำดับแรก 4) ขบวนชาวบ้านที่เข้าร่วม 5) ขบวนรถวงดนตรีสากล ชาวบ้านเล่าว่าในอดีตจะเป็นวงกลองยาว พิธีนี้มีจุดประสงค์เพื่อเชิญเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนออกแห่แทนเพื่อปกป้องรักษาคนในชุมชนประจำปี

ภาพที่ 10-11 ขบวนรถประดิษฐานพระพุทธรูปและขบวนแห่เจวีต

ระหว่างการแห่เจว็ดแต่ละองค์ไปรอบเกาะบางปลา ชาวบ้านจะเตรียมน้ำ พร้อมขันหรือกระแปงมารองรับน้ำ โดยส่วนใหญ่จะรดน้ำบนท่อนเจว็ดให้ไหลลงสู่ปลายเจว็ด ชาวบ้านจะนำน้ำนั้นกลับบ้าน เชื่อว่าเป็น “น้ำศักดิ์สิทธิ์” นำไปประพรมบ้านเรือนหรือร่างกาย เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว อีกแบบหนึ่งจะรดแบบสรองน้ำพระ คือปล่อยให้ น้ำนั้นไหลลงสู่พื้นเลย ชาวบ้านบางคนนำดอกไม้พวงมาลัยมาคล้องที่เจว็ด และบางคนนำธูปมาปักที่เจว็ดเพื่อเป็นการสักการะเจ้าพ่อเจ้าแม่ด้วย

ชาวบ้านเล่าว่า เหตุที่มีการแห่เจว็ดองค์ต่าง ๆ ไปรอบเกาะบางปลา เนื่องจากบางบ้านมีผู้สูงอายุที่อาจไม่สะดวกไปกราบไหว้สักการะที่ศาล ผู้วิจัยพบว่าอาจตีความได้ว่า การแห่แทนเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปรอบเกาะบางปลาเปรียบเสมือนการให้เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนเดินทางไปปกป้องรักษา “พื้นที่” อันเป็นเขตแดนของชุมชน และ “คนในพื้นที่” เน้นย้ำสถานะและบทบาทของ “ผีอารักษ์” (guardian spirit) ผู้ปกป้องรักษาอย่างเด่นชัด

ภาพที่ 12-13 การรดน้ำเจว็ดแบบรองรับน้ำและแบบสรองน้ำพระ

ชาวบางปลาเชื่อว่าคนถือเจว็ดเปรียบเสมือน “ข้าราชการ” เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในชุมชน มีทั้งเพศชายและเพศหญิง มาจากหลายครอบครัว หลายตระกูล บางคนเป็นคณะกรรมการศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์อยู่ด้วย โดยจะสวมเสื้อสีเหลืองเขียนข้อความว่า “ศิษย์พ่อพระราม-พระลักษมณ์” และกางเกงสีเขียว สอดคล้องกับสีธงนำขบวนที่ใช้ สีเขียวและสีเหลืองเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 14-15 เสื้อและกางเกงสัญลักษณ์ของผู้อัญเชิญเจิวัดและธงนำขบวนแห่เจิวัด

หลังจากแห่กลับมาแล้วจะอัญเชิญเจิวัดทุกองค์ขึ้นบนประรำพิธี โดยจัดวางตามตำแหน่งเดิม เพื่อให้ชาวบ้านบางปลาและผู้นับถือศรัทธาจากที่ต่าง ๆ ได้ขึ้นปิดทอง เมื่อปิดทองแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่จะลงมานับจำนวนเจิวัดเพื่อนำไปซื้อหอย โดยมีความเชื่อว่าทุกปีเจ้าพ่อจะให้โชคลาภ (ในแต่ละปีจะมีจำนวนเจิวัดที่นับได้ไม่เท่ากัน) จากนั้นเป็นกิจกรรมบันเทิง ได้แก่ การเต้นบาสโลบ การละเล่น รื่นเริง และมหรสพถวายเจ้าพ่อ ได้แก่ ละครชาตรีแสดงในเวลา 18.00 น. และลิเกแสดงในเวลา 20.00 น.

ภาพที่ 16 ละครชาตรีที่ต้องมารำถวายมือและเล่นถวายเจ้าพ่อในคืนแรกของงานเป็นประจำทุกปี

3. พิธีเจริญพระพุทธมนต์ เริ่มขึ้นในเวลา 8.00 น. ของวันที่ 16 เมษายน โดยชาวบ้านนิมนต์พระสงฆ์จากวัดราชบุรณะจำนวน 9 รูป มาสวดเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารเช้าที่บริเวณประรำพิธี ข้างศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ หลังจากนั้นเป็นการแก้บนของชาวบ้านด้วยละครชาตรี บางปีจะมีโขนสด ลิเก หนังกลางแปลง จนถึงช่วงเย็น หลังจากการแสดงในคืนที่สองเสร็จสิ้นแล้ว ชาวบ้านจึงจะนำเจิวัดเจ้าพ่อเจ้าแม่ทุกองค์กลับไปไปยังศาล

ภาพที่ 17 ชาวบ้านกำลังปิดทองเจี๊วดในงานประจำปี

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ประกอบของประเพณีแห่เจี๊วดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ในฐานะพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์เป็นตารางดังนี้

ตารางที่ 1 องค์ประกอบของประเพณีแห่เจี๊วดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

องค์ประกอบของพิธีกรรม	รายละเอียดของพิธีกรรม
ผู้จัดพิธี	ชาวบ้านตำบลบางปลา คณะกรรมการศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา
วัตถุประสงค์ของพิธี	บวงสรวงเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในตำบลบางปลาประจำปี และขอให้ช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน
ขนาดของพิธี	ระดับตำบล
สถานที่ประกอบพิธี	พิธีบวงสรวง: ปะรำพิธีข้างศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ พิธีแห่เจี๊วด: รอบเกาะบางปลา พิธีเจริญพระพุทธรณ์: ปะรำพิธีข้างศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์
วันและเวลาในการประกอบพิธี	วันจันทร์ที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2562 - พิธีบวงสรวง: 13.00 น. - พิธีแห่เจี๊วด: 14.29 น. วันอังคารที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2562 - พิธีเจริญพระพุทธรณ์: 8.00 น. * พ.ศ. 2563-2564 งดจัดพิธีเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)
ผู้ประกอบพิธี	นายธวัช ศรีเพชร หมอพรหมณ์ชาวตำบลบางปลา

องค์ประกอบของพิธีกรรม	รายละเอียดของพิธีกรรม
ผู้เข้าร่วมพิธี	ชาวบ้านตำบลบางปลา
เครื่องประกอบพิธี	เครื่องบวงสรวงประกอบด้วยบายศรีปากชาม หัวหมู ผลไม้ต่าง ๆ (เช่น มะพร้าว กล้าย ขนุน) ขนมไทยต่าง ๆ น้ำแดง น้ำเขียว น้ำเปล่า
ดนตรีประกอบพิธี	วงดนตรีสากล
ขั้นตอนของพิธี	แบ่งเป็น 3 พิธีย่อย คือ พิธีบวงสรวง พิธีแห่เจว็ด และพิธีเจริญพระพุทธมนต์
ศาลาหรือบพทวดในพิธี	โองการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาร่วมในพิธีและรับเครื่องบวงสรวง ศาลาบูชาเจ้าพ่อพระราม คือ “โอม รำ รามายะ นะมัท” ศาลาบูชาเจ้าพ่อพระลักษมณ์ คือ “โอม ลักษณายะ นะมัท”

ผู้วิจัยพบว่าผู้ประกอบพิธีบวงสรวงคือหมอปราหมณ์ ขณะที่ผู้ประกอบพิธีแห่เจว็ด หรือ ประธานเปิดขบวนแห่คือ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลบางปลา และผู้ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์คือพระสงฆ์ของวัดราชภัฏบูรณะ ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านบางปลา เนื่องจากวันที่จัดงานเป็นวันสุดท้ายของช่วงวันหยุดสงกรานต์ ทำให้คนบางปลาได้อยู่กับบ้านและสามารถออกมาร่วมงานได้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ภายในงานยังมีการตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารคาวหวานหลายศาลา หากพิจารณาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมพบว่าปรากฏทั้ง “วัตถุสัญลักษณ์” ได้แก่ เจว็ด รูปเคารพ ศาล ธง เครื่องแต่งกาย และ “พฤติกรรมสัญลักษณ์” ได้แก่ กิริยาการแห่เจว็ด การรดน้ำเจว็ด และการปิดทองเจว็ด ที่มีความหมายสื่อถึงเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ เจ้าพ่อเจ้าแม่อื่น ๆ จากเรื่องราวเกียรติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน สรุปลงเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ในประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ในประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์	
วัตถุสัญลักษณ์	ความหมายของสัญลักษณ์
เจว็ดพ่อพระราม	เจ้าพ่อพระราม
เจว็ดพ่อพระลักษมณ์	เจ้าพ่อพระลักษมณ์
เจว็ดแม่สีดา	เจ้าแม่สีดา
เจว็ดแม่เบญจกาย	เจ้าแม่เบญจกาย
เจว็ดพ่อสุครีพ	เจ้าพ่อสุครีพ

สัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์ในประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์	
วัตถุสัญลักษณ์	ความหมายของสัญลักษณ์
เจว็ดพ่อหนุมาน	เจ้าพ่อหนุมาน
เจว็ดพ่อชมพูพาน	เจ้าพ่อชมพูพาน
รูปเคารพเจ้าพ่อพระราม	เจ้าพ่อพระราม
รูปเคารพเจ้าพ่อพระลักษมณ์	เจ้าพ่อพระลักษมณ์
ศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์	ที่ประทับของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ และเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นบริวารของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์
สีเขียวและสีเหลืองของศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์	สีกายของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ (สีถึงที่ประทับของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์)
ธงสีเขียวและสีเหลือง	ชบวนของเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์
ชุดสีเขียวและสีเหลือง	เข้ารับใช้หรือลูกศิษย์เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์
พฤติกรรมสัญลักษณ์	ความหมายของสัญลักษณ์
การแห่เจว็ดรอบเกาะบางปลา	การแห่เจ้าพ่อและเจ้าแม่รอบพื้นที่ เพื่อเน้นย้ำบทบาทความเป็นเจ้าของพื้นที่และให้การปกป้องคุ้มครองคนในพื้นที่
การรดน้ำเจว็ด	การสักการบูชาเจ้าพ่อและเจ้าแม่องค์ต่าง ๆ และขอสวัสดิมงคลจากน้ำที่รองรับ
	น้ำจากเจว็ดที่ไหลลงสู่พื้นดินอาจตีความได้ว่าหมายถึง การชะล้างปัดเป่าสิ่งไม่ดีให้พ้นไปจากชุมชน
	น้ำจากเจว็ดที่ไหลลงสู่พื้นดินอาจตีความได้ว่าหมายถึง ฝนที่ประพรมลงสู่พื้นดิน หมายถึงความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ของฤดูกาลที่จะมาถึง
การปิดทองเจว็ด	การสักการบูชาเจ้าพ่อและเจ้าแม่องค์ต่าง ๆ

ความหมายของสัญลักษณ์ในประเพณีแห่เจว็ดพระราม-พระลักษมณ์อาจแบ่งได้เป็น “ข้าวทางอารมณ์ความรู้สึก” คือ พระราม พระลักษมณ์ และตัวละครอื่น ๆ จากเรื่องรามเกียรติ์ที่กลายเป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์ เป็น “ผีอารักษ์บ้านบางปลา” มีอำนาจในการปกป้องรักษาคนในชุมชน บ้านตาสวัสดิมงคลและผลผลิตจากการประกอบอาชีพของชาวบ้าน เน้นตอบสนองผู้นับถือบูชาในระดับสามัญ และ “ข้าวอุดมคติ” เป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมคือการนับถือผี โดยมีเจว็ดเป็น

สัญลักษณ์ เข้ากับความเชื่อในคติพราหมณ์ ดังพบได้จากรูปเคารพเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ และคาถาบูชาที่หยิบยืมมาจากคาถาบูชาพระราม-พระลักษมณ์ตามคติพราหมณ์ เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์จึงมีคุณสมบัติที่หลอมรวมกันระหว่าง “เทพผี” แบบรุกขเทวดากับ “เทพพราหมณ์” แบบเทพเจ้า ซึ่งชาวบ้านเชื่อถือและยอมรับได้ ทั้งยังสะท้อนความคิดของการเป็น “ผู้พิทักษ์รักษาแผ่นดิน” ที่เชื่อมโยงระหว่างคุณสมบัติของฝักรักษาบ้านกับพระราม อวตารของพระนารายณ์ ที่มุ่งรักษาความสงบสุขบนพื้นแผ่นดินเป็นสำคัญ

เมื่อพิจารณาบริบทของพิธีกรรมและรายละเอียดขั้นตอนในพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี ความเชื่อในคติพราหมณ์และพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด โดยมีส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี ได้แก่ การแห่เจว็ด การรดน้ำเจว็ด การปิดทองเจว็ด การบนบานเจ้าพ่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ชาวบ้านเล่าว่าเท่าที่จำความได้ในอดีตมีการเข้าทรงเจ้าพ่อพระรามด้วย เมื่อประทับร่างแล้วจะอยู่ในบุคลิกองอาจถือศร แต่ในปัจจุบันไม่มีการเข้าทรงแล้ว ส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในคติพราหมณ์ ได้แก่ พิธีบวงสรวง ส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในพุทธศาสนา ได้แก่ การแห่พระพุทธรูปและพิธีเจริญพระพุทธรมณฑ์ ผู้วิจัยยังพบว่า แต่เดิมพิธีกรรมนี้ให้ความสำคัญกับความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผีมาก่อน เห็นได้จากสัญลักษณ์เจว็ดแทนเจ้าพ่อ ซึ่งเป็น “สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดในพิธี” เห็นได้จากตำแหน่งการตั้งเจว็ดในปะรำพิธีและการแห่เจว็ดจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีการผสมผสานความเชื่อในคติพราหมณ์ในพิธีบวงสรวงและพุทธศาสนาในการแห่เจว็ด โดยนำรตประดิษฐานพระพุทธรูปมาใช้ นำในขบวนแห่และการทำบุญเลี้ยงพระในพิธีเจริญพระพุทธรมณฑ์ อาจพิจารณาได้ว่าการนำรตประดิษฐานพระพุทธรูปมาใช้ในขบวนแห่ซึ่งมีมาภายหลังนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสสรงน้ำพระพุทธรูปในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และอาจตีความได้ว่าเพื่อไม่ให้คนภายนอกชุมชนมองว่าชาวบางปลามีความเชื่อถือองมาย บูชาและแห่แทนท่อนไม้ จึงได้ผสมผสานความเชื่อในพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในพิธีกรรมได้อย่างแยบยล

แผนภาพที่ 3 แสดงการผสมผสานความเชื่อในประเพณีแก่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

บทบาทของประเพณีแก่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์

จากการศึกษาประเพณีแก่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ผู้วิจัยพบว่ามีบทบาททั้งในระดับบุคคลและในระดับชุมชน ดังนี้

1. บทบาทในระดับบุคคล เจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พึ่งทางใจของ คนในชุมชนบางปลา ในช่วงเวลาที่ประกอบพิธีแก่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ คนในชุมชน บางปลาจะไม่ค่อยเดินทางไปไหน โดยจะรออยู่รอบเกาะบางปลาเพื่อที่จะได้มีโอกาสรดน้ำเจ้าพ่อ และรองรับน้ำศักดิ์สิทธิ์จากเจว็ดเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว น้ำที่รองรับจะนำไปประพรมบ้านเรือน ร่างกาย หรือเครื่องมือทำมาหากินของคนในชุมชน และเชื่อว่าจะทำให้ไม่มี โรคร้ายไข้เจ็บ มีแต่ความสุขความเจริญ ในอดีตพบว่าคนบางปลานิยมขอพรเจ้าพ่อในเรื่องการดำรง ชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ การขอให้หาปลาและขายปลาได้มากเป็นพิเศษ ชาวบ้านบาง คนเล่าว่าบางครั้งต้องพายเรือไปขายปลาถึงตลาดท่าเตียน เมื่อพายเรือผ่านหน้าศาลก็จะขอให้ปลา ที่ใส่เรือมาขายได้หมด ตลอดจนขอให้เจ้าพ่อช่วยให้หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วยและขอความเป็น สิริมงคล กล่าวได้ว่าสัมพันธ์กับสภาพสังคมในอดีต แต่ในปัจจุบันเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป คน บางปลานิยมขอพรเจ้าพ่อในเรื่องโชคลาภมากขึ้น นอกจากนั้นยังขอให้สมปรารถนาในเรื่องการเรียน การงาน การเกณฑ์ทหาร (เจ้าพ่อชอบให้คนเป็นทหาร) ตลอดจนถึงมีความสุขกายสบายใจ การ บนบานเจ้าพ่อ ชาวบ้านจะบนเมื่อเกิดปัญหาความคับข้องใจในเรื่องต่าง ๆ และนิยมมาแก้บนในช่วง เวลาประกอบพิธีประจำปี โดยสามารถแก้บนเป็นอาหารคาวหวาน เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ขนมห่ม ขว ขนมห่มแดง หรือละครชาตรี ลิเก โขนสด หนังกลางแปลง โดยชาวบ้านเล่าว่าเจ้าพ่อชอบละคร

ชาติรีเป็นพิเศษ ผู้วิจัยพบว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับอาชีพของคนบางปลาด้วย ที่มีคณะละครชาติรี และบ้านปี่พาทย์สืบทอดอยู่หลายคณะ เป็นการเชื่อมโยงความเชื่อเรื่องการนับถือเจ้าพ่อกับ วัฒนธรรมการแสดงของชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีรายได้และสามารถรักษาสืบทอดอาชีพนี้ให้คง อยู่กับชุมชนและศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ได้ต่อไป

2. บทบาทในระดับชุมชน ประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์เป็นประเพณีที่ แสดงออกถึงการปกป้องคุ้มครองพื้นที่และคนในพื้นที่ตำบลบางปลา ผ่านการแห่เจว็ดเจ้าพ่อรอบ เกาะบางปลา ทั้งยังเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจของคนในชุมชน สร้างขวัญและกำลังใจในการได้เริ่มต้นสิ่งใหม่ ๆ เนื่องจากประเพณีดังกล่าวจัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งในความคิดความเชื่อของชาวบ้านไทย ถือเป็นเวลาขึ้นปีใหม่ด้วย เห็นได้ชัดจากการสงฆ์พระพุทธรูปและรดน้ำเจว็ดในขบวนแห่ เป็น กิจกรรมในลักษณะเดียวกับการรดน้ำขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านไทยทั่วทุกภูมิภาคนิยมกระทำ กันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ สัญลักษณ์ “น้ำ” ในพิธีกรรมดังกล่าวจึงสะท้อนความหมายของการ เปลี่ยนผ่านช่วงเวลาของชุมชน เป็นการ “ชะล้าง” ปิดเป่าสิ่งไม่ดีให้พ้นไปจากชุมชนและ “ประพรม” สิ่งดี สิ่งที่เป็นมงคล ความอุดมสมบูรณ์สู่ชุมชน ตลอดจนมีบทบาทในการสร้างความ สามัคคีให้แก่คนในชุมชน เห็นได้จากในวันงานพื้นที่วัดราษฎร์บูรณะจะกลายเป็นศูนย์รวมชาวบ้าน บางปลาทุกเพศทุกวัยที่มาร่วมงาน มาร่วมขบวนแห่ (จำนวนคนร่วมขบวนแห่ที่ทำหน้าที่ถือธง ถือเจว็ด และร่วมเดินไปในขบวนรอบเกาะบางปลาแสดงให้เห็นถึงพลังความสามัคคีของคนในชุมชน และเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคน ครอบครัว สายตระกูล และชุมชน) หรือมาปะทะสังสรรค์ กันในพื้นที่ศาลาโรงทาน เวทีมหรสพ และในแต่ละบ้านที่อาจมีสมาชิกที่ไม่ได้เดินทางมาที่วัดก็จะ เตรียมต้อนรับขบวนแห่อย่างตั้งใจ มีโต๊ะวางขันน้ำ น้ำหอม พวงมาลัยดอกไม้ นับเป็นกิจกรรมที่ สร้างความสนุกสนาน ครึกครื้น หลอมรวมศรัทธาและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชน ได้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยพบว่าบทบาทของประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์นี้สอดคล้องกับที่ ปราณี วงษ์เทศ (2530: 12-19) วิเคราะห์บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของเทศกาลและพิธีกรรม ในวันสงกรานต์ไว้ คือ ประการแรก มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้านด้านจิตใจ เนื่องจากเป็นโอกาสได้ทำบุญทำทาน ชาวบ้านจะมีอารมณ์ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส เพราะได้พักผ่อน อกจากงานและได้เล่นสนุกเป็นเวลานานที่สุดในรอบปี ประการที่ 2 รักษาความสัมพันธ์ของคนในสังคม ทุกระดับ เช่น ผู้ใหญ่-ผู้น้อย เพศชาย-เพศหญิง พระสงฆ์-ฆราวาส มีลักษณะอะลุ่มอล่วย ไม่เคร่ง เช่นในภาวะปกติ รวมถึงความสัมพันธ์ของชาวบ้านระหว่างหมู่บ้านข้างเคียง และประการที่ 3 สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกที่มนุษย์ย่อมต้องมีความผูกพัน ความจงรักภักดี หรือประวัติของเผ่าพันธุ์ในอดีต เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในปัจจุบันเข้ากับอดีต และเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับกลุ่มหรือ ชุมชนส่วนรวม ด้วยเชื่อว่าการปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษทำมาจะนำความปกติสุขและความมั่นคง สมบูรณ์ให้แก่หมู่บ้านได้

ประเพณีแห่เจว็ดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์จึงเป็นการรักษาสืบทอดคติความเชื่อเรื่อง การนับถือผีอารักษ์ คติพราหมณ์และพุทธศาสนาที่ผสมผสานอย่างลงตัว ผ่านการปฏิบัติพิธีกรรม ตามความเชื่อที่มีมาแต่อดีต รักษาโครงสร้างทางสังคมของชุมชนผ่านกิจกรรมที่ได้มีโอกาสทำร่วม

กันในรอบปี เช่น การร่วมชบวนแห่เจี๊วด การบวงสรวงเจ้าพ่อและการทำบุญตักบาตรร่วมกัน อันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความปกติสุขและมีบทบาทในการตอบสนองความต้องการในระดับบุคคลที่มีมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

อุปสรรคและอภิปรายผล

ประเพณีแห่เจี๊วดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ของชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นตัวอย่างของพิธีกรรมการนับถือตัวละครจากเรื่องรามเกียรติ์พิธีหนึ่งที่มีความโดดเด่น เพราะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนตัวละครจากนิทานให้เป็นตัวละครศักดิ์สิทธิ์จากอนุภาคตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ดั้งเดิมมีเพียง 2 ตัวละคร คือ พระรามและพระลักษมณ์ ต่อมาเพิ่มขึ้นอีก 5 ตัวละคร คือ นางสีดา นางเบญจกาย สุครีพ หนุมาน และชมพูพาน รวมทั้งสิ้น 7 ตัวละคร ทั้งตัวละครประเภทพระ นาง และลิง กลายเป็นความเชื่อถือศรัทธา ตัวละครศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดอยู่ในฐานะ “ผีอารักษ์” ของชุมชน มีเจี๊วดไม่ใช่อัญลักษณ์สำคัญ ประเพณีดังกล่าวสะท้อนถึงการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี ความเชื่อในคติพราหมณ์และพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด มีบทบาททั้งในระดับบุคคล ได้แก่ เรื่องการประกอบอาชีพ การรักษาโรค การให้โชคลาภ และความ เป็นสิริมงคล และในระดับชุมชนที่ช่วยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน เป็นที่พึ่งทางใจของคนในชุมชน ตลอดจนสร้างความสามัคคีให้แก่คนในชุมชน สอดคล้องกับที่ ศิริพร ณ ถลาง (2555: 41-68) ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับผีอารักษ์ ประเภทผีอารักษ์บ้าน หรือเสื่อบ้าน (village guardian spirits) และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ในการตอบสนองความต้องการทางใจในระดับบุคคลและบทบาทในการเป็นศูนย์รวมผู้คนในชุมชนและในสังคม

ชาวบ้านบางปลาให้ความเคารพนับถือเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ในฐานะ “ผีอารักษ์ที่เป็นใหญ่” กว่าผีอารักษ์อื่น ๆ ในชุมชน ได้แก่ เจ้าพ่อเสือ เจ้าพ่อฉัตรทอง เจ้าพ่อลินดำ เจ้าพ่อทองอินทร์ เจ้าพ่อปิ่นเกล้า เจ้าพ่อพญาน้อย เจ้าพ่อศรีมงคล เจ้าพ่อปู่พระครูเฒ่า เห็นได้จากตำแหน่งที่ตั้งเจี๊วดในพิธีบวงสรวงและลำดับในชบวนแห่ สอดคล้องกับที่ศรีศักร วัลลิโภดม (2527: 6-17) กล่าวถึงผีที่ให้คุณประเภเจ้าพ่อที่หมายถึง รุกขเทวา คือภูตผีปีศาจตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ภูเขา ถ้ำ แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ใหญ่ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และประเภเสื่อบ้าน ซึ่งมีบทบาทในการคุ้มครองหมู่บ้าน ผักลุ่มนี้ชาวบ้านเชื่อถืออย่างมากและมีจำนวนมากในภาคกลาง เนื่องจากมีผู้คนปะปนกันอยู่หลายเผ่าพันธุ์และประกอบอาชีพหลายประเภท อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมของการนับถือผียังคงดำรงอยู่ในชุมชน เป็นของที่คนในชุมชนจัดการดูแลและพึ่งพิงร่วมกัน เพื่อความมั่นคงทางจิตใจและการมีสำนึกชุมชนร่วมกัน (sense of community) เป็นความเชื่อที่ยังรักษาพื้นที่ทางวัฒนธรรมและบูรณาการทางวัฒนธรรมให้คนในชุมชนทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ที่มาจากภายนอกได้เป็น “คนใน” เหมือนกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2558: 11)

ประเพณีแห่เจี๊วดเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ของชุมชนบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ จึงยังคงดำรงอยู่ได้ด้วย “ศรัทธา” ในเจ้าพ่อเจ้าแม่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนและ “สำนึก” ของคนในชุมชน ท่ามกลางบริบททางสังคมวัฒนธรรมภาคกลางที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา

รายการอ้างอิง

- กองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา. (2563). **ฐานข้อมูลศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางปลา**. สมุทรปราการ: องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลา จังหวัดสมุทรปราการ.
- จรัสศรี จิรภาส. (2547). **แห่งเจีย (ฉิเทียนต้าเล็ง) : ลิงในวรรณกรรมที่กลายเป็นเทพเจ้า**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปรานี วงษ์เทศ. (2530). บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของเทศกาลและพิธีกรรมในวันสงกรานต์. **วารสารเมืองโบราณ**. 13(2), 12-19.
- พัชนียา บุญนาค. (2555). **คติชนเกี่ยวกับขุนแผนในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดสุพรรณบุรี** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2527). การนับถือผีในเมืองไทย. **ศิลปวัฒนธรรม**. 5(4), 6-17.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2558). การถือผีในสังคมปัจจุบัน. **วารสารเมืองโบราณ**. 41(4), 7-11.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2555). อารักษ์บ้าน-อารักษ์เมือง การดำรงอยู่ของความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์ในวิถีชีวิตไทย-ไทในปัจจุบัน. **วารสารไทยศึกษา**. 8(1), 41-68.
- สภาวัฒนธรรมอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. (2551). **เล่าเรื่องเมืองบางพลี เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: สภาวัฒนธรรมอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ.
- สุดารา สุจฉายา. (2556). แห่งเจ็ดที่เมืองสมุทร. **วารสารเมืองโบราณ**. 39(3), 21-27.
- Deborah de Koning. (2018). The Ritualizing of the Martial and Benevolent Side of Ravana in Two Annual Rituals at the Sri Devram Maha Viharaya in Pannipitiya, Sri Lanka. **Religions**. 9(9), 1-24.
- Padma, S. (2019). Borders Crossed: Vibhishana in the Ramayana and Beyond. **South Asia: Journal of South Asian Studies**. 42(4), 747-767.
- Wolcott, L.T. (1978). Hanuman: The Power-Dispensing Monkey in North Indian Folk Religion. **Journal of Asian Studies**. 37(4), 653-661.

สัมภาษณ์

- ศรีเพ็ญ ประดิษฐ์. ชาวบ้านตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. (11 กันยายน 2563). สัมภาษณ์.
- สุชาดา มีกลิ่นหอม, ผู้ดูแลศาลเจ้าพ่อพระราม-พระลักษมณ์ ตำบลบางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. (10 กันยายน 2563). สัมภาษณ์.